

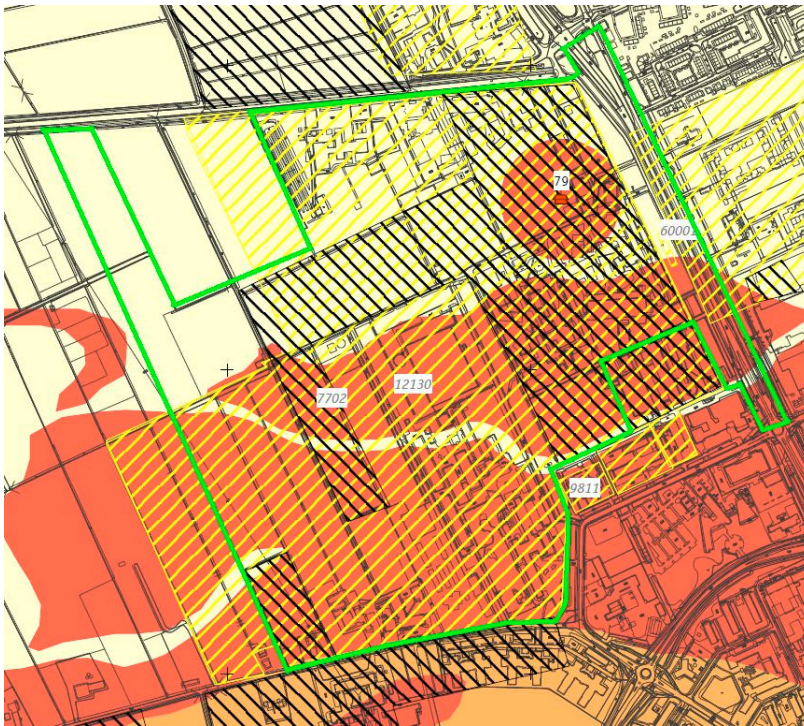
Extern Advies

Aan : Mevr. A. van Dijk (ArcheoLogic)
Van : Mevr. C.H. Peen (SOwo/monumentenzorg)
Datum : 6 juli 2009
Onderwerp : Archeologie Bestemmingsplan Kortenoord

> Gemeentelijke archeologische kaart

De Monumentenwet 1988 schrijft de gemeenteraad van Wageningen voor bij vaststelling van een bestemmingsplan en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten (artikel 38 sub a).

In het plangebied Kortenoord in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten (archeologische waarden) zijn weergegeven op de archeologische waarden- en verwachtingskaart van Wageningen (Van den Berghe 2008) (fig. 1).¹

Figuur 1: uitsnede gemeentelijke archeologische kaart (2008).

Groen = plangrenzen van het bestemmingsplan Kortenoord (2009);

Geel raster = onderzoeksgebied SOB Research (2004) en Vestigia (2005);

Zwart raster = vergraven gebied (o.b.v. AHN 2008);

Geel = lage archeologische verwachting;

Rood = hoge archeologische verwachting.

De gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart is niet vastgesteld door het College van B&W en de gemeenteraad van Wageningen, maar geeft voor wat betreft het plangebied Kortenoord wel het meest actuele overzicht van stand van archeologisch onderzoek (en dus van bekende en te verwachten archeologische waarden). Bij het

¹ Van den Berghe 2008.

vervaardigen van de kaart zijn de in het plangebied Kortenoord in 2004 en 2005 door SOB Research bv² en Vestigia bv³ uitgevoerde vooronderzoeken geanalyseerd. Aanvullend zijn zanddiepte-attentiekarten van het Gelders rivierengebied⁴ en gedetailleerde digitale hooggegevens uit het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, 5x5 m digitaal hoogtemodel)⁵ bestudeerd.

Het door RAAP op basis van dit bureauonderzoek opgestelde verwachtingsmodel, dat op de gemeentelijke kaart is gevisualiseerd en vanwege voortschrijdende wetenschappelijke inzichten afwijkend is van hetgeen Vestigia in 2005 voor het plangebied Kortenoord heeft geconcludeerd, is door de gemeente Wageningen inhoudelijk getoetst en akkoord bevonden.⁶

Bestemmingsplan Kortenoord

In het bestemmingsplan Kortenoord zijn de volgende zones met bekende en te verwachten archeologische waarden van belang:

1) Zone met bekende archeologische vindplaats

Het door Vestigia in 2005 uitgevoerde inventariserend archeologisch veldonderzoek door middel van boringen resulteerde in een mogelijke archeologische vindplaats aan de noordoostzijde van het plangebied Kortenoord ter hoogte van de uitgevoerde boringen 9, 11 en 15 t/m 24. De vindplaats is op de gemeentelijke kaart (2008) aangeduid als vondstmelding 79. De ouderdom, begrenzing en behoudenswaardigheid van de vindplaats konden door Vestigia op basis van het – gezien de gehanteerde veldmethodiek – *verkennende* archeologische booronderzoek niet worden vastgesteld. Op basis van de onderzoeksresultaten adviseert Vestigia de drie deelgebieden in het noordoosten van Kortenoord van ca. 3.000 m², 8.000 m² en 1,12 ha, waar archeologische indicatoren zijn aangetroffen, nader archeologisch te onderzoeken door middel van proefsleuven.

Archeologisch advies

Wij stemmen niet in met het door Vestigia afgegeven advies. De relatief dicht onder het maaiveld aangetroffen indicatoren (voornamelijk houtskool, verbrand riet, verbrand hout, verbrande plantenresten en verbrand bot) zijn waarschijnlijk toe te schrijven aan de pannembakkerij die aan de noordzijde van Kortenoord in de periode ca. 1840 tot 1900 aanwezig was.⁷ Dit soort bakkerijen (veldovens) hadden een tijdelijke karakter en werden voortdurend van plaats verschoven. Dit is een mogelijke verklaring voor de spreiding van indicatoren over een relatief groot gebied (1,5 ha). Daarnaast toont het Actueel Hoogtebestand Nederland dat de directe omgeving van de pannembakkerij is afgegraven (fig. 1). Zeer waarschijnlijk als gevolg van aftichelen van klei en (een eeuw later) diepspitten ten behoeve van bodemverbetering.⁸ De datering van het in boring 18 aangetroffen miniem fragment aardewerk in de IJzertijd/Romeinse tijd door Vestigia is twijfelachtig (maar oncontroleerbaar). Het fragment kan even goed van recente datum zijn

² Gazenbeek 2004.

³ Hessing (red.) 2005.

⁴ Berendsen et al. 1994; Berendsen et al. 2001.

⁵ Kaartbladen 39Fn1, 39Fn2, 39Fz1 en 39Fz2.

⁶ NB: gemeentelijke kaart en het aanhangende beleid (AMZ-adviezen van RAAP) zijn in opdracht van de gemeente vervaardigd (i.v.m. voortschrijdende wetenschappelijke inzichten), maar (bewust) (nog) niet vastgesteld.

⁷ Zie o.a. Gazenbeek 2004, pag. 26 (afb. 16).

⁸ Zie ook Gazenbeek 2004, pag. 32 (afb. 19).

of zijn opgebracht. De boorresultaten (ontbreken bodemvorming, versnipperd profielbeeld, dunne humeuze kleilaag) van Vestigia ondersteunen deze theorie.⁹

Op basis van bovenstaande gegevens, gecombineerd met het feit dat de noordoostzijde van het plangebied Kortenoord gezien de landschappelijke ligging minder geschikt was voor bewoning (zie onder 3)) en inmiddels bovendien grotendeels door bebouwing, proefvelden inclusief infrastructurele voorzieningen (Wageningen Universiteit) is verstoord, achten wij in dit deel van het plangebied geen karterend en waarderend archeologisch veldonderzoek door middel van proefsleuven noodzakelijk.

De trefkans op een intacte behoudenswaardige archeologische vindplaats aan de noordzijde van het plangebied in de directe omgeving van vondstmelding 79 is middelhoog tot klein. De kans is groot dat er 'slechts' losse vondsten aanwezig zijn of archeologische sporen in onsamenhangend verband.

Mogelijk zijn deze archeologische resten voor de cultuurhistorie van Wageningen wel van belang. Ons advies is derhalve in het bestemmingsplan Kortenoord de door Vestigia aangetroffen potentiële vindplaats, inclusief een gebied in een straal van 100 m rondom deze vindplaats, planologisch te beschermen door middel van een dubbelbestemming 'waarde-archeologie' met daaraan gekoppeld een vergunningstelsel op basis waarvan een onderzoeksplicht geldt bij bodemversturende activiteiten dieper dan 30 cm en groter dan 250 m². De contouren van het gebied met een dubbelbestemming kunnen worden overgenomen van de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart (vondstmelding 79, zie rode cirkel in figuur 1 en 2).

Uitgangspunt van de dubbelbestemming is de mogelijkheid open te laten toekomstige bodemversturende werkzaamheden dieper dan 30 cm en groter dan 250 m² archeologisch te laten begeleiden. Doel van de archeologische begeleiding is enerzijds het vaststellen van de exacte locale bodemgesteldheid. In hoeverre is de interpretatie en begrenzing van door Buringh in 1951 in kaart gebrachte bodemkundige eenheden ((verspoelde) dekzandrug) juist?¹⁰ Anderzijds dient met behulp van de begeleiding informatie te worden verkregen over de aard, het karakter, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten die door Vestigia zijn aangetroffen. Indien een behoudenswaardige vindplaats aanwezig blijkt, dient deze direct te worden veiliggesteld (protocol Opgraven, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie).

2) Zones met een hoge archeologische verwachting

In de op de gemeentelijke archeologische kaart rood ingekleurde gebieden is een grote kans op het aantreffen van archeologische waarden (fig. 1). Deze hoge archeologische verwachting houdt verband met de in de ondergrond aanwezige oeverafzettingen van de Herveldse stroomgordel.¹¹ Oeverafzettingen van fossiele meandergordels hebben relatief hoge zones in het holocene riverienlandschap gevormd. Het zijn de droogste delen in een rivierlandschap met een relatief lage overstromingsfrequentie, met andere woorden: veilige woonlocaties en een natuurlijke verbindingroute. De relatief zandige afzettingen waren bovendien gunstig voor landbouw. Op de oeverwal van de Herveldse stroomgordel, afgedekt door komafzettingen uit de (latere) Nederrijnsfasen, worden archeologische resten vanaf het Laat-Neolithicum verwacht.¹²

⁹ Hessing (red.) 2005, pag. 9-10.

¹⁰ Buringh 1951.

¹¹ Van den Berghe 2008, code RoHk.

¹² Zie Berendsen & Stouthamer 2001.

Vestigia adviseert op basis van het ontbreken van aanwijzingen voor bewoning in de in 2005 in het zuidelijk deel van Kortenoord uitgevoerde boringen – hoewel niet expliciet – geen archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren.

Archeologisch advies

Wij stemmen niet in met het door Vestigia afgegeven 'advies'. Ten eerste heeft het onderzoek van Vestigia zich beperkt tot maar een gedeelte van de zone met een hoge archeologische verwachting op de gemeentelijke kaart. Ten tweede is de door Vestigia gehanteerde veldmethodiek (boorgrid van gemiddeld 5,8 boringen per ha uitgevoerd met Edelmanboor met een diameter van 6 cm en/of guts) niet geschikt om archeologische bewoningsresten vanaf het Laat-Neolithicum op te sporen (te karteren en waarderen). Het door Vestigia in 2005 uitgevoerde verkennende archeologisch veldonderzoek heeft de aanwezigheid van daadwerkelijke archeologische waarden (vanaf het Laat-Neolithicum) in het plangebied Kortenoord niet uitgesloten. Het onderzoeksrapport geeft bovendien geen duidelijkheid over de intactheid en de samenstelling van het bodemprofiel (de aanwezigheid van voor bewoning geschikte, intacte oeverafzettingen van de Herveldse stroomgordel) in het zuidelijk deel van het plangebied. Wat is de dikte van afdekkende sedimenten (komklei) boven het dekzand en was bij sedimentatie sprake van erosie van onderliggende (pre)historische loopvlakken?

Wij adviseren aanvullend karterend en waarderend inventariserend veldonderzoek in de delen van het plangebied Kortenoord met een hoge archeologische verwachting op de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart uit te laten voeren. Voor dit onderzoek dient een plan van aanpak of programma van Eisen te worden opgesteld door een fysisch geograaf (prospecteur) en/of archeoloog werkende bij een gekwalificeerd archeologisch bedrijf met voldoende kennis van en ruime ervaring in het Gelderse rivierengebied. Dit plan van aanpak dient voorafgaand aan uitvoering van het onderzoek ter goedkeuring aan de gemeente Wageningen te worden voorgelegd.¹³

Uit dit aanvullende inventariserend veldonderzoek moet blijken of er wel of geen sprake is van daadwerkelijke archeologische waarden. Indien sprake is van archeologische waarden moet duidelijk worden waar deze zich bevinden en dat deze waarden door de beoogde ontwikkeling niet worden aangetast (in dat geval kan een dubbelbestemming 'waarde-archeologie' (vgl. onder 1)) in het bestemmingsplan worden opgenomen). Indien behoud in situ van behoudenswaardige archeologische resten vanwege beoogde ontwikkelingen in Kortenoord niet mogelijk is, moeten deze waarden worden veiliggesteld door een adequate opgraving volgens de richtlijnen in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

Uitgangspunt bij de ruimtelijke afweging die plaatsvindt bij het vaststellen van het bestemmingsplan is of de bestemmingen verenigbaar zijn met bekende of te verwachten archeologische waarden, opdat een bescherming van archeologische waarden ter plekke haalbaar is. Als niet of onvoldoende is onderzocht of en wat eventuele archeologische waarden zijn, er heeft nog geen waarderend onderzoek plaatsgevonden, kan geen goede afweging worden gemaakt of de bestemming wel uitvoerbaar kan zijn. Denk bijv. aan exploitatie of de garantie dat sprake is van een stedenbouwkundig aanvaardbaar afgerond geheel. Het spreekt daarom voor zich dat reeds bij vaststelling van het bestemmingsplan duidelijkheid moet zijn over deze zaken.

¹³ Eén en ander in lijn met het door de (voormalige) Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, mevr. M. Krauwer) op 25 november 2004 afgegeven onafhankelijk archeologisch advies voor het plan Kortenoord a.h.v. Gazenbeek 2004 en Hessing 2004.

Uitzondering

In het bestemmingsplan Kortenoord geldt bovenstaande niet voor:

- a) Gebieden die op gemeentelijke archeologische waarden- verwachtingskaart zijn aangeduid met een hoge archeologische verwachting én een arcering als zijnde 'vergraven' (zie fig. 1 en 2 (paars));
- b) Gebieden die op gemeentelijke archeologische waarden- verwachtingskaart zijn aangeduid met een hoge archeologische verwachting, maar op dit moment bebouwd zijn of in gebruik zijn voor verkeersdoeleinden en waar geen directe nieuwe ontwikkelingen beoogd zijn die versterking van mogelijk nog niet geroerde bodem met zich meebrengen (zie fig. 2 (blauw));
- c) Gebieden die op de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart zijn aangeduid met een hoge archeologische verwachting, maar waarvan delen zijn verstoord bij de aanleg van het Nieuwe Kanaal (Binnen Haven of Veenendaalsche Vaart) (zie fig. 2 (blauw)).

Figuur 2: uitsnede gemeentelijke archeologische kaart met binnen bestemmingsplangrenzen ingekleurde gebieden.

*Rode cirkel =
dubbelbestemming 'waarde-
archeologie';*

*Paars = geen aanvullend
onderzoek of
dubbelbestemming
noodzakelijk (lage trefkans /
afgeleid);*

*Blauw = geen aanvullend
onderzoek of
dubbelbestemming
noodzakelijk (verstoring door
bebouwing/infra);*

*Groen kader = delen van het
bestemmingsplangebied
Kortenoord (2009) waar
aanvullend karterend en
waarderend archeologisch
veldonderzoek dient plaats te
vinden.*

3) Zones met een lage archeologische verwachting

In de op de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart met een lage verwachting aangeduide (gele) deelgebieden adviseren wij geen nader archeologisch onderzoek uit te laten voeren. Het betreft de noordzijde van het plangebied en een smalle oost-weststrook in het centrale deel van het plangebied (zie fig. 1 en fig. 2 (paars)).

Hier bevinden zich respectievelijk dekzandvlakten en –laagten¹⁴ en een beekdalbodem in de ondergrond.¹⁵ Dit zijn relatief vochtige en natte gebieden die in het verleden voor een groot deel bedekt zijn geweest met (veen of) komklei. Vanwege de lage ligging, het ontbreken van reliëf en de hoge bodemvochtigheid is bewoning van het gebied pas mogelijk geweest vanaf het moment dat men de waterhuishouding kon beheren (vanaf Nieuwe tijd). De trefkans op (intacte) behoudenswaardige archeologische resten is in deze gebieden klein. Het beekdal is ontstaan als afwateringsstroom in het met veen (en klei) bedekte dekzandlandschap. Vanwege de zeer lage ligging en omdat het beekdal een functie had als afvoergeul in een regelmatig door overstromingen geteisterd gebied, is ook aan dit gebied een lage archeologische verwachting toegekend.

De aanwezigheid van archeologische resten in gebieden met een lage verwachting – bijvoorbeeld depotvondsten en off-site fenomenen – is nooit geheel uit te sluiten. Wanneer tijdens graafwerkzaamheden ten behoeve van nieuwbouw onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, geldt een meldingsplicht bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (zie Monumentenwet 1988, art. 53).

Bronnen:

- Berendsen, H.J.A. et al., 1994: *Zand in banen: zanddiepte-attentiekarten van het Gelders rivierengebied*, Arnhem.
- Berendsen, H.J.A. et al., 2001: *Zand in banen: zanddiepte-attentiekarten van het Gelderse rivierengebied, met inbegrip van de uiterwaarden*, Arnhem.
- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Paleogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Assen.
- Berghe, K.J. van den, 2008: Gemeente Wageningen, Een archeologische waarden- en verwachtingskaart met AMZ-adviezen, *RAAP-rapport 1535*, d.d. maart 2008, RAAP bv Amsterdam.
- Buringh, P., 1951: Over de bodemgesteldheid rond Wageningen, in: *De bodemkartering van Nederland, deel IX*, Wageningen.
- Gazenbeek, A.E., 2004: *Standaard Archeologische Inventarisatie Plangebied Kortenoord, Wageningen, d.d. april 2004*, SOB Research bv, Projectnr. 1037-0401, Heinenoord.
- Hessing, W.A.M., 2004: Advies inzake het archeologisch vooronderzoek in het plangebied Kortenoord, Gemeente Wageningen, *Rapportnummer V174*, d.d. 6 oktober 2004, Vestigia bv, Amersfoort.
- Hessing, W.A.M. (red.), 2005: Kortenoord, gemeente Wageningen, Een Inventariserend Veldonderzoek (IVO), *Rapportnummer V205*, d.d. 8 maart 2005, Vestigia bv, Amersfoort.

¹⁴ Van den Berghe 2008, code EvRk.

¹⁵ Van den Berghe 2008, code Bbo.